

ku s »(p)omembnimi dosežki slovenske, jugoslovanske in evropske ljubezenske lirike med obema vojnama« (9). Sestavljalec določi izmed Slovencev samo Gradnika, Boža Voduška in Antona Vodnika pa v Pojasnilu le priporoča za obravnavo, kar pomeni, da bosta v praksi oba izpuščena, ker ne bo dovolj časa. Tolažimo se lahko z mislijo, da ju obravnavajo v srednjih šolah tujih narodov, ko mi tako širokosrčno upoštevamo v naši usmerjeni šoli njihove tretjerazredne pisce. Tudi v 4. letniku so vsa »jedra« poimenovana opisno, pri čemer včasih omenjajo kakšen literarni tok, največkrat pa ne. Spet je deležna največje pozornosti socialna književnost; ta je poudarjena tudi takrat, ko terjajo besedila drugačno obravnavo. Npr. v četrtem »jedru«, ki se imenuje »Spopad zavesti nacionalne svobode in samobitnosti s fašistično, imperialistično zatiralsko ideologijo« (9), je omenjena Kosmačeva Balada o trobenti in oblaku, ob kateri bi moral učitelj razložiti dijaku tehniko asociativnega psihološkega romana, toda Pojasnilo o tem molči. Hemingwayev roman Komu zvonil je dobil milost v sestavljalčevih očeh, ker vsebuje motiviko iz španske državljanske vojne, kljub temu da ni pisateljevo najboljšo delo niti ne pomeni kaj izjemnega v svetovnem merilu. Vedeti bi bilo treba, da pomembnost nekega realnega, zunajliterarnega dogodka ni v premem sorazmerju s pomembnostjo njegove literarne upodobitve! Izbor Mojstra in Margarete Bulgakova je upravičen, toda kako naj bi ta roman razložil o okviru »jedra« »Spopad zavesti nacionalne svobode in samobitnosti s fašistično, imperialistično zatiralsko ideologijo« (9–10) ve najbrž samo sestavljalec predloga. V naslednjem »jedru« »Sodobne različice klasičnih mitov v dramatik« končno najdemo Smoletovo Antigono, ki bi morala biti uvrščena že v 2. letnik. Predzadnje »jedro« »Novejša oseboizpovedna lirika« (1), ki bi sodila v 3. letnik, zajema namreč Koviča in Zajca, katerih lirika pomeni predstopnji ki tisti, ki jo piše skupina, sestavljajoča zadnje »jedro« 3. letnika (Šalamun, Makarovičeva itd.). Zadnje, sedmo »jedro« 4. letnika se imenuje »Sodobni psihološki roman in novela«; upravičeno se začne z Dostojevskim, potem pa manjkajo Proust, Joyce in Kafka; njihove opustitve ni mogoče utemeljiti niti s pomanjkanjem časa – tega je očitno dovolj za tretjerazredne evropske literate. Izmed novejših slovenskih ustvarjalcev pa manjkata pripovednik Rudi Šeligo in dramatik Dušan Jovanović.

Za vse tri stopnje novega učnega načrta za pouk književnosti (že sprejetega, veljavnega za prvi dve leti; za Faturjeve predloge za naslednji dve leti in za predlog, nanašajoč se na isti dve leti) je mogoče po tem pregledovanju reči, da so strokovno oporečni.

Menim, da pouk književnosti ne sme postati nadomestek pouka zgodovine (saj ni nikjer povedano, da bi bil ta učni predmet odpravljen) niti njegov pastorek, ker se zgodovinispe razločuje od literarne vede. Znanje, ki ga bo učenec potreboval za razumevanje zgodovinskega vidika književnosti, mora dobiti pri pouku zgodovine. Matematične operacije, ki jih učenec uporablja pri fizikalnem pouku, spozna pri matematičnem pouku in ne obratno! – Učni načrt za pouk književnosti bi moral izhajati iz razločka med neumetnostnim in umetnostnim besedilom, pri čemer bi moral poudariti odločilnost umetnostnega oblikovanja s tem, da bi seznanil učenca s poglavitnimi literarnoteoretičnimi pojmi (npr. literarni subjekt, pripovedna perspektiva). Ti bi morali biti navedeni v učnem načrtu, sicer se bo pouk najbrž izrodil v vulgarno historiziranje ali pa v sentimentalno obnavljanje zgodbe s publicami o »sočnem« jeziku in »klenih« besedah. Potrebno bi bilo tudi poudariti, da prav različni oblikovalni načrti ustvarjajo ubesedeni, fiktivni svet umetnostnega besedila, ki ga ni mogoče poistovetiti z zunajliterarnim niti takrat, ko se zdi, da je besedilo najbolj neposreden »odsev« le-tega. Učenca bi bilo treba seznaniti z večpomenskostjo literarnih besedil, te pa naj spoznava v zaporedju literarnih smeri. Izbor besedil naj bo ostro diferenciran (upoštevaj naj najbolj pomembne tuje pisatelje), da bo lažje doumel njihove značilnosti. Časovno zaporedje literarnih smeri naj bo ohranjeno tudi v tretjem in četrtem letniku šole, ker si bo učenec tako lažje zapomnil književni razvoj. Znanje o besedilih, ki si ga je pridobil v prvih dveh letnikih, naj učenec sam ponovi, najpomembnejša besedila pa naj bi bila deležna poglobitve (npr. Sonetje nesreče, Krst pri Savici, Hlapci). O tem, do kod naj bi segla ter o številu in obsegu literarnoteoretičnih pojmov, s katerimi mora učitelj seznaniti učenca, bi bilo treba razpravljati posebej, ne pa v tem članku, katerega namen je osvetliti tri faze novega učnega načrta.

Marijan Dolgan
SAZU v Ljubljani

O delu za slovenski zgodovinski slovar na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti

V začetku junija 1980 je bilo končano popolno izpisovanje občnih imen in deloma tudi lastnih imen najboljšežnejšega in enega najpomembnejših besedil slovenskih protestantov 16. stoletja, poznanega pod imenom Dalmatinova Biblija iz leta 1584. To je razmeroma velik uspeh, zato bo verjetno prav, da nekoliko nadrobneje spregovorimo o delih za zgodovinski slovar slovenskega jezika, ki zdaj tečejo na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.

Pomanjkanje zgodovinskega slovarja slovenskega jezika je že dolgo zelo občutno v našem kulturnem življenju, zlasti ga občutijo raziskovalci zgodovine vseh področij življenja in šolstvo.

Da bi sčasoma to pomanjkanje odpravila, je na pobudo precejšnjega števila strokovnjakov, ki so jo dali na posvetovanju na Filozofski fakulteti v Ljubljani 20. 11. 1973, in upošteva dela, ki so takrat že tekla, Slovenska akademija znanosti in umetnosti leta 1975 izoblikovala posebno delovno skupino, ki naj bi skrbela za nepretrgano, pospešeno in organizirano delo za zgodovinske slovarje. Imenuje se Komisija za historične slovarje slovenskega jezika pri Inštitutu za slovenski jezik.

V tej enoti deluje posebna osemčlanska komisija, ki delo usmerja in vodi, več drugih zunanjih sodelavcev, zlasti izpisovalcev, alfabettorjev, izdelovalcev matric, in trenutno trije redni sodelavci.

Komisija, ki delo usmerja in vodi, je sestavljena iz strokovnjakov s Filozofske fakultete in SAZU, to je tako, da lahko pri svojem delu upošteva čim širše znanstvene interese in pobude; vodi jo akademik France Bezljaj.

Končna naloga skupine je izdelava celotnega zgodovinskega slovarja slovenskega jezika. Ker pa je pot do enotnega in popolnega zgodovinskega slovarja še dolga, se je Komisija odločila, da bo delo razdelila na več kosov, in sicer bo kot posebne enote izdelala slovarje posameznih obdobj.

Ta odločitev najbolj ustreza sedanjim razmeram. Oprta je na tale dejstva: Za celotni slovar je treba zbrati veliko gradiva in napraviti veliko raziskovalnih, analitičnih del, delovna skupina je pa še majhna. Vse gradivo bo treba slovarsko obdelati. Če bi čakali na celoto, bi prve raziskave ležale dolgo neuporabljane. Pri analizah besedja posameznih obdobj bomo pa lahko šli globlje. Gradivo bo lahko bolj sistemsko obdelano, ker bodo natančneje nakazani odnosi med besedami v istem času. Slovarji bodo bolj izčrpní; lahko bodo dokaj popolni, ker gradivo za posamezna obdobja ni tako obsežno, da ga ne bi bilo mogoče v celoti obvladati.

Sedaj sta v pripravi dve taki posebni enoti, in sicer slovar jezika naših protestantov (16. stoletje) in slovar starega prekmurskega knjižnega jezika (18. in 19. stoletje). Trenutno so v polnem teku zbiranje gradiva in druge priprave.

1

Trubar je povzdignil slovenščino v knjižni jezik in jo s svojimi sodelavci izpričal v tako veliki iz-

razni moči, da jo danes lahko samo občudujemo. Pomen knjižnega dela naših protestantov je za nadaljnji razvoj našega naroda izredno pomemben. Čeprav je ta literatura skoraj povsem verska, je vseeno tudi izraz drugih področij, hotenj in vprašanj našega človeka tistega časa. Zato vsekakor zasluži našo prvo skrb.

Slovar slovenskih protestantov naj bi bil zelo popoln. Pri zbiranju gradiva se to kaže tako, da moramo izčrpati vse njihove tiske v slovenskem jeziku, ki so na razpolago; teh pa je 52, če ne upoštevamo izgubljenih tiskov in če prištejemo tudi Megiserjev Thesaurus Polyglottus, ki je izšel leta 1603, torej že v 17. stoletju (po bibliografiji B. Berčiča iz 1968). Odprto je za zdaj vprašanje, kako naj se ta slovar vede do drugih zapisov v slovenščini v 16. stoletju. Če bo to slovar 16. stoletja, jih bo treba upoštevati, če pa bo slovar protestantov, bo to že drugače.

Večina knjig, ki so jih izdali naši protestantje, bo izpisana popolno. Popolni izpis je edino zanesljiv za izčrpní slovar, čeprav je drag in težko izvedljiv pa tudi listkovnega gradiva da veliko. Besečila, ki so znana v več priredbah istega avtorja, kaže izpisati tako, da bo ena priredba izpisana popolno, druge pa primerjalno, to pomeni, da bo iz njih izpisano vse, kar je drugače. Ni pomembno vprašanje, katera priredba naj bo izpisana popolno, prva ali druga. Verjetno se bo tu treba še naprej odločati po več načelih. Istih besedil v priredbah različnih avtorjev pa ne bi bilo dovolj izpisati samo primerjalno, saj je med njimi preveč razlik.

Izpisovanje, ki sistematično teče od leta 1975, je torej zamišljeno zelo obsežno. Do sedaj so izpisana tale dela: najprej dela, ki so že tudi abecedno urejena; to so Trubarjeve knjige: Catechismus (1550), Abecedarium (1550, 1555, 1566), Ta slovenski kolendar 1557, Cerkovna ordninga (1564), Ena duhovska peissen (1567), Ta prvi psalm (1579), Kreljeva Otrozhia biblia (1566); Dalmatinova Biblia iz 1584 je že izpisana, ni pa še v celoti alfabeterirana; in še dela, ki se sedaj izpisujejo: Trubarjevi Articuli oli deili (1562) in Catechismus z dvema izlagama (1575), Kreljeva Postilla slovenska (1567) in Trostov prevod Andreaevega govora Ena lepa inu pridna prediga (1588).

Izpisana sta, in sicer obrnjeno (tako, da so slovenski ekvivalenti v iztočnici) Megiserjeva slovarja Dictionarium quatuor linguarum (1592) in Thesaurus Polyglottus (1603). Nadalje so izpisane slovenske besede iz Bohoričeve slovnice Arcticae horulae iz leta 1584. Ti trije izpisi so do stopni tudi v tiskani obliki (navajam samo prireditelja in kraj ter letnico izida: A. Lågreid. Wies-

baden 1967; J. Stabej, Ljubljana 1977; J. Stabej, München 1971). Po površni oceni lahko trdimo, da imamo izpisanega približno eno tretjino gradiva iz protestantov, če upoštevamo, da bomo nekatera dela izpisali primerjalno, kar bo dalo manj listkov.

Izpisovanje, ki ga je opravila Komisija, je dalo že nad 1.200.000 listkov; od tega samo Biblija okrog 950.000 listkov. Ob začetku dela najbolj optimistični napovedovalci niso načrtovali kaj takega. Imeli smo srečo, da smo dobili zveste in vztrajne izpisovalke. Poleg tega pa smo uporabili razmerno zelo moderen način izpisovanja z listki, izdelanimi na kseroks. Ta metoda je uporabna zlasti zato, ker se z njo izognemo napakam in počasnosti pri pretipkavanju ali ročnem pisanju. Razvijanje modernejšega izpisovanja z elektronskim računalnikom do sedaj kljub vzpodbudnim predvidevanjem še ni dalo uspešnega rezultata. Vseeno je izpisovanje dokaj težka in zamudna stvar, ker je takratni jezik le precej drugačen kot današnji.

Pri izpisovanju je treba zagotoviti, da bo zbrano gradivo čim boljše, da ga bodo lahko uporabljali razni delavci. Vemo namreč, da se pri množičnem popolnem izpisovanju kaj lahko vrine kaka napaka, bodi da se človek pri rešitvi narobe odloči, bodi da kako obliko pripiše napačni izhodiščni obliki, bodi da kako stvar pozabi izpisati ali da pozabi kako izpisovalno načelo. Da bi se takim napakam izognili, smo izpisovanje razdelili na dva dela, in sicer na *glosiranje* (izbiri izpisane besede, podčrtanje, določitev izhodiščne oblike in zapis te oblike kot geslo v zgornji levi kot listka) in na *pregled* (preverjanje celotnega izpisa ob tekstu in popraviljanje morebitnih napak). Torej vsak listek mora biti najmanj dvakrat preiščlen, predno pride v kartoteko in je na razpolago uporabnikom.

Pri popolnem izpisovanju izpišemo vsako besedo in ime vsakokrat, ko se pojavi. Večina besed ne dela težav. Veliko mest je pa takih, ki so zaradi najrazličnejših razlogov težka. Pri takih mestih se izpisovalci dlje zamudijo, uporabiti morajo vse svoje znanje o starem jeziku in izkušnje oziroma nasvete izkušenejših v izpisovanju, če hočemo priti do dobrih rešitev. Naštejmo nekaj težav in metodoloških postopkov.

Treba je paziti, da izpišemo ločeno vsako enoto, ki se je v 16. stoletju čutila kot samostojna glede na druge enote, čeprav je danes ni več ali pa je vključena v kako drugo enoto.

Pogosto se srečujemo z vprašanjem, ali gre pri kakih predložitnih zvezah za prislovne zveze ali

že za prislove, torej ali jih izpisujemo kot več enot ali kot eno.

Iz nekaterih oblik, zlasti ko gre za homonimne (enakozvočne) oblike, je težko vzpostaviti pravo izhodiščno obliko oziroma jo lahko vzpostavi samo tisti, ki stari jezik dobro pozna. Zatorej morajo biti izpisovalci jezikovno izobraženi, poleg tega pa morajo biti še dodatno usposobljeni za izpisovanje starega jezika. Pri ločevanju homonimov je treba zelo paziti tudi na sobesedilo.

Pri izpisovanju je treba upoštevati nekatere besedotvorne postopke, ki so bili v 16. stoletju drugačni kot danes, na primer kot enoto obravnavamo zveze tipa *goripostaviti* »ustanoviti«, ki so nastale po nemški predlogi in imajo enoten pomen, medtem ko obravnavamo iste sestavine v opisnih zvezah kot samostojne enote.

Jezik 16. stoletja ima v marsičem drugačno glasovno sestavo kot današnji. Kar je razvojno regularno in ima v 16. stoletju samo drugačno glasovno stopnjo, izpisujemo v obliki, kot jo ima knjižni jezik: nuč > noč, zlodi > zlodej. Kadar pa zasledimo v besedi neregularne glasovne pojave, jih izpisujemo v obliki, kakršna je v besedilu. Zlasti izpisujemo po dejanskem stanju v primerih, ko gre zaradi kake glasovne spremembe za samostojne besede; tega je največ med prislovi, npr. *viner*, *vini*, oba pomenita »vendar«.

Nejasne izraze izpisujemo zvesto po pojavnih oblikah.

Pri težjih mestih si je treba ogledati, kako so jih rešili dosedanja raziskovalci, če so jih že reševali, zlasti Oblak, Pleteršnik, Breznik, Ramovš, Rupel, Rigler, Bezljaj, Stabej in drugi.

Velikokrat je besedilo težko razumljivo; takrat se je treba ozirati na tujejezične predloge, zlasti pomembna opora je Luthrov prevod Biblije, pa tudi Vulgata (stari latinski prevod) je zelo pomembna. Velikokrat tudi te primerjave ne zadoščajo, zato se je treba zatekati še k drugim virom.

Zelo pomembna metoda za odpravljanje nejasnosti je primerjanje različnih priredb istih besedil med seboj. Tako uporablja Trubar v Catechismusu 1550 besedo *žuhati* »odirati«: Ne kradi *fhuhai* ne norri / Dobitag tiga deilla vuß ti *fgori* (str. 155); Klombner-Juričičeva redakcija te Trubarjeve pesmi pa ima besedo *uhrati*: Ne kradi ne *vhrai* ne norri, dobitak tiga deilla vus/s ti /gori (Ene duhovne peisni, 1563, 9).

Največkrat pride v poštev kombinacija več metod in šele če po več poteh pridemo do istega zaključka, lahko sklepamo, da smo rešili pravilno.

Hude težave so pri izpisovanju imen, ker je zaradi različnih grafik in različnih vplivov na izgovor oziroma različnih virov težko odkriti, kako so se izgovarjali nekateri črkovni znaki.

Za izpisovanje smo izdelali poseben pravilnik, ki ga je odobrila Komisija; med uporabo smo ga dopolnjevali, ker s Komisijo sproti rešujemo še nerešena vprašanja.

Zbrano gradivo se razvršča v kartoteko. Ta ne bi bila dobra, če ne bi bila pregledana in urejena po natančno določenih načelih. Za enotno reševanje posameznih enakšnih pojavov skrbijo zlasti pregledovalec, s tem da popravlja morebitne odstopne in da na značilne odstopne opozarja glosatorje. Ker je vsaka pojavitev besede izpisana praviloma samo po enkrat in samo v eni obliki, nastane vprašanje, kako opozoriti še na tiste njene lastnosti, ki z izpisom niso prišle do izraza, da za uporabnike kartoteke ne bi bile izgubljene. To vprašanje razrešujemo tako, da izpisovalci povezujejo med seboj posamezne sorodne ali kakorkoli podobne pojave s tako imenovanimi *vodilkami*, ki imajo takole obliko: deliti prim. vunkajdeliti, kar pomeni, da je beseda deliti tudi v sestavi pod geslom vunkajdeliti.

Da bi bilo lažje iskanje besed, ki se v starem jeziku pišejo drugače, imamo postopek, s katerim povežemo obliko iz besedila z ustrežno obliko iz izpisa. To naredimo s tako imenovanimi *kazalkami*; te imajo takole obliko: koker gl. kakor, kar pomeni, da je oblika koker v tekstu in da je izpisana kot kakor; torej vse gradivo dobimo pod kakor. Da delo olajšamo, imamo kartoteko kazalk in vodilk.

Pri nadaljnjem urejanju gradiva opremljamo homonime in manj jasne besede s pojasnili, ki kažejo na besedno vrsto, pomen ali področje rabe besede.

Ker je rednih sodelavcev premalo za tako obsežno izpisovanje, se zlasti pri glosiranju zatekamo k zunanjim sodelavcem. Zbiranje gradiva je treba čim preje opraviti, da bi lahko služilo analizam, zato je nekakšen servis z ozko začrtanimi nalogami. Ob posameznih vprašanjih se izpisovalci ne smejo predolgo zadrževati, zato glosiranje nima posebne privlačnosti. Izpisovalci za to delo ne dobivajo posebnega priznanja in tudi denarna nagrada za izpisovanje ni zavidljiva. Spričto vsega tega je požrtvovalnost in razumevanje, da je delo potrebno in koristno, eden zelo važnih motivov za to delo.

Poleg izpisovanja je pri zbiranju gradiva pomembno delo *alfabetiranje*, to je razporejanje gradiva po abecednem redu. Pri tem delu sode-

lujejo zlasti študentje; dobimo jih razmeroma težko, ker jih ne moremo dobro plačati. Zato moramo tudi pri njih računati na zavzetost za to delo ali na razumevanje njegove pomembnosti.

Pri urejanju gradiva se zatekamo tudi k tako imenovanim *alfabetarijem*, to je abecedno urejenim seznamom vseh besed, ki se v kakem delu uporabljajo. Zanje smo se odločili, da bo tako po združitvi vseh listkov razvidno, katere besede se v kaki (popolno izpisani) knjigi pojavljajo. Z urejevanjem kartotek in pripravo alfabetarijev se delavci deloma tudi že usposablajo za reševanje težjih vprašanj.

2

Drugi slovar, ki je v pripravi, je slovar stare knjižne prekmurščine. V Prekmurju so imeli v 18. stoletju svoj knjižni jezik. V njem je pisana predvsem verska literatura in šolske knjige, poleg tega pa tudi posvetna literatura in časopis (prim. Ivan Škafar, Bibliografija prekmurskih tiskov od 1715 do 1919, SAZU, Ljubljana 1978). Stara prekmurščina je zanimiv jezikovni pojav, z veliko vneto posameznikov ustvarjen poskus, ki je kljub svoji začasni osamljenosti in samostojnosti ohranjal slovenstvo v tem delu slovenskega prostora in brez pretresov našel pot v skupni knjižni jezik in ga obogatil z nekaterimi svojimi prvina.

Za slovar stare knjižne prekmurščine teče zbiranje gradiva, ki se je začelo 1977, h kraju. Pri izpisovanju ne gremo v tako širino kot pri piscih 16. stoletja. Za staro prekmurščino je težko dobiti izpisovalce, ker morajo poleg jezikoslovnega znanja obvladati še prekmursko narečje. Izpisujeta sicer dva izpisovalca, vendar je glavni izpisovalec, ki tudi daleč največ izpiše, upokojeni univerzitetni prof. dr. Vilko Novak, poleg tega pa tudi pregleduje izpise druge izpisovalke.

Po načrtu bomo izpisali 25 enot. Besedila je Komisiji predlagal dr. V. Novak. Velika večina jih je že izpisanih, nekaj jih je pa še v izpisovanju. Izpisana so (naslove navajam večinoma v skrajšani obliki): F. Temlin, Mali katechismus (1715), Abecedarium szlowenszko (1725), M. Sever, Réd zvelicsánsztva (1747), Š. Küzmič, Vöre krsztsánszke krátki návuk (1754), Š. Küzmič, Nouvi zákon (1771), M. Küzmič, Krátka summa velikoga katekizmusza (1780), M. Küzmič, Szlowenszki silabikár (1780), M. Küzmič, Kniga molitvena (1783), M. Bakoš, Nuovi Grádúval (1789), M. Küzmič, ABC kní'sicza na národni soul haszek (1790), M. Küzmič, Sztároga, i nouvoga testamentoma szvéte histórie krátka summa (1796), Š. Sijarto, Mrtvecsne peszmi (1796), Sztarisinsztvo, i zvcasinsztvo (1807), J. Košič, Zgodbe vogerszkoga králesztva (1848), Prijátel II (1876), I.

Agustič, Návuk vogrszkoga jezika (1876), I. Agustič, Prirodopis s kepami za národne šole (1878). Izpisujejo se še: M. Barla, Krszcsanszke nôve peszmene knige (1823), J. Košič, Krátki návuk vogrszkoga jezika (1833), J. Košič, Zobriszani Szloven i Szlovenka med Műrov i Rábov (1845), J. Kardoš, Krsztsanszke czerkevne peszmi (1848), A. Terplan, Knige 'zoltárszke (1848), J. Kardoš, Nôve knige cstenyá za vesznicki sôl drůgi zlôcs (1870) Prijátel I (1875) J. Bagary, Perve knige-čtenyá (1886), J. Košič, Starine, ČZN 1914.

Izdelavo tega slovarja smo sprejeli v načrt zaradi razlogov, ki smo jih omenili zgoraj, poleg tega pa tudi zaradi pristanka dr. V. Novaka, da se bo pri njem kar bo največ mogoče angažiral. Izpis smo prilagodili temu, da bo izpisovalec predvidoma tudi izdelovalec slovarja; na ta račun smo skržili izpisovanje. Ne moremo računati na hitro povečanje števila izdelovalcev tega slovarja. Nočemo pa zbirati gradiva samo za nedoločenega kasnejšega izdelovalca. Upoštevajoč vse to, smo ta izpis skržili tako, da smo popolno izpisali samo nekaj knjig: Temlin, MK (1715), AS (1725), Sever, RZ (1747), Š. Kůzmič, VKKN (1754), druge knjige smo izpisali deloma popolno, deloma razredčeno, npr. Š. Kůzmič, NZ (1771). Večina knjig pa je izpisana po načelu: 10 strani popolno, druge pa razredčeno. Razredčeno izpisovanje pomeni izpisovanje besed, ki prinašajo v gradivo kaj novega (po stilni, pomenski, oblikovni ali drugih straneh); besede izbira glavni izpisovalec po načelih, ki jih je potrdila Komisija.

3

Kako bo delo teklo naprej in kdaj bosta slovarja izdelana? To je zelo važno vprašanje, vendar je nanj težko natančno odgovoriti, ker je povezano z razvojem skupine, ta je pa odvisen tudi od zunanjih možnosti. Približno vemo, kaj bo treba še napraviti. Tukaj bomo spregovorili o nadaljnjih zbiralnih delih in o vzgajanju delavcev, medtem ko bomo o številnih drugih vprašanjih, zlasti o načelih, kako naj bo slovar izdelan, torej o vprašanjih, ki jih je še treba rešiti in katerih raziskovanja zdaj tečejo ali pa so v pripravi, informativno poročali v naslednjem sestavku. Za slovar 16. stoletja bo treba zbrati še dobri dve tretjini gradiva. Pri tem je treba opozoriti na to, da bodo besedila, ki so znana v več priredbah istega avtorja, izpisana primerjalno; to so zlasti biblijska besedila in pesmarice. Velik zalogaj so še postile; najbrž bo treba izpisati popolno vse tri (Kreljevo iz 1566, Juričičevo iz 1578 in Trubarjevo iz 1595), da o skrajšanih postilah ne govorimo. Primerjalni izpis je po eni strani zahtevnejši kot popolni,

ker obsega tudi študij, iskanje razlik med besediloma oziroma besedili.

Pri pripravljanih delih je zelo izpostavljeno vprašanje vzgoje delavcev, ki naj bi izdelovali slovar. Slovar bo v svoji končni obliki odvisen zlasti od teh. Tu gre za to, da strokovnjake, ki so temu delu blizu, pritegnemo, da bodo s svojimi izkušnjami sodelovali pri oblikovanju delavcev in da se bodo delavci ob tem delu izoblikovali v prave raziskovalce, ki bodo lahko opravljali glavnino dela. Na tem področju za zdaj še ni rezultatov, pripravljajo se pa že. Še zmeraj je delo v začetkih. Nekaj časa je bilo delavcev malo, organizacijskih stvari pa veliko. Zdaj, ko je delavcev več, računamo, da bodo tudi ta dela tekla hitreje.

Slovar stare prekmurščine je v nekoliko drugačnem položaju. Izdelovalec dr. V. Novak je že formiran raziskovalec. Svoje izkušnje iz prejšnjega dela in iz načrtnega pripravljalnega dela za slovar bogati z leksikografskimi izkušnjami v Komisiji in računamo, da bo ta slovar preje izdelan kot slovar 16. stoletja.

Naloge in vprašanja so številna in velika in tudi kar naprej se pojavljajo nova. Zato in že zaradi nekdane obljube namerava Komisija čez čas spet sklicati javni posvet o teh vprašanjih.

4

Prikaz dela za zgodovinski slovar na SAZU pa ne bi bil popoln, če ne bi vsaj v najkrajših potezah omenil velikega dela, ki ga je na tem področju že pred ustanovitvijo Komisije za historične slovarje slovenskega jezika opravila Leksikološka sekcija. Tu so tekla obširna izpisovanja starih slovarjev, slovníc in literature. Pri izpisovanju slovarjev so te tudi obračali, to je slovarje, ki imajo tujejezično iztočnico, so izpisovali tako, da je slovenski ekvivalent prišel v geslo.

Najvažnejše mesto zavzemajo izpisi rokopisnih slovarjev, in sicer: Hipolit, Dictionarium trilingue I, II iz 1712; Kastelec, Dictionarium latino-carniolicum iz let 1650–1700, Vorenc, Dictionarium latino-carniolicum iz 1703–1710, Apostel, Dictionarium Germanico-Slavonicum iz leta 1760, Zagajšek, Nemško-slovenski slovar iz let 1773–1790, Vodnik, Slovenski be//ednjak iz 1773–1817, Penn, Nemško-latinsko-slovenski in Slovensko-nemški slovar iz 1854 in razni manjši rokopisni slovarski zapisi.

Združena in obrnjena Kastelčev in Vorenčev slovar sta pripravljena za tisk v priredbi Jožeta Stabeja.

Poleg teh so izpisani in obrnjeni tudi knjižno izdani starejši slovarji, in sicer oba Megiserjeva, ki sta že izšla (glej gori), Alasijev iz leta 1606; celovška razširjena izdaja Megiserjevega slovarja iz 1744 in še Gutsmanov in Murkov slovar. V tej organizaciji je bilo izpisanih tudi več starih besedil, nastalih od 16. do 19. stoletja, žal so bila ne-

katera izpisana samo razredčeno ali pa samo delno. Veliko teh izpisov, zlasti slovarje, je naredil Jože Stabej, ki je tudi avtor številnih člankov in razprav o slovarjih in o starejšem besedišču.

France Novak
SAZU v Ljubljani

PREJELI SMO V OCENO

Franč Zadavec, Umetnikov »črni piruh«. Slovstvene razlage in primerjave. Izd. Cankarjeva založba, Ljubljana 1981, 461 str.

Jože Pogačnik, Na križišču zgodovine. Izd. Cankarjeva založba, Ljubljana 1981, 353 str.

Dušan Pirjevec, Strukturalna poetika. Kibernetika, komunikacija, informacija. Literarni leksikon. Študije, dvanajsti zvezek. Izd. SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1981, 93 str.

Niko Kuret, Duhovna drama. Literarni leksikon. Študije, trinajsti zvezek. Izd. SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1981, 112 str.

Anton Ocvirk, Literarno delo in jezikovna izrazna sredstva. Literarni leksikon. Študije, enajsti zvezek. Izd. SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1981, 131 str.

Aleš Berger, Dadaizem. Nadrealizem. Literarni leksikon. Študije, štirinajsti zvezek. Izd. SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1981, 85 str.

Janko Kos, Morfologija literarnega dela. Literarni leksikon. Študije, petnajsti zvezek. Izd. SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1981, 103 str.